

Det blåser upp en vind



Foto: TriArt Film

Hayao Miyazakis sista film [Det blåser upp en vind](#) är en melankolisk resa genom ett Japan i väntan på andra världskrig. Flygplansingenjören Jirô Horikoshi kämpar för att förverkliga sina högtflygande drömmar och samtidigt förbli sann mot sig själv. Miyazaki har skapat en färgstark historia som vågar ställa svåra frågor om individens ansvar gentemot sig själv och andra.

Rek. för åk 5 – 9

EN FILMHANDLEDNING AV CARL MICHAEL SAHLBERG

Handling

Pojken Jirô Horikoshi ligger och sover. I drömmarna fullbordas hans fantasier och han flyger högt över Japan. Men lyckan förbyts mot fasa när farkoster märkta med preussiska järnkors (symboler senare återanvända av nazisterna) släpper bomber som får Jirô och hans plan att störta mot marken.

Mardrömmarna till trots fortsätter

Jirô att längta efter att flyga bland molnen och han lånar engelska flygplans-tidningar av äldre skolkamrater som han läser med hjälp av en engelsk-japansk ordbok.

I en av sina livliga drömmar träffar Jirô sin idol, Giovanni Caproni, som han läst om i en av tidningarna. Caproni berättar för den unge Jirô om hur

hans bombplan sveper över Europa och anförtror honom att han efter krigets slut ska gå över till att bygga passagerarplan som kan transportera hundra personer över Atlanten. Han övertygar Jirô om att flygplansingenjörer varken är handelsvaror eller krigets verktyg, utan luftens och flygandets pionjärer. Inspirerad av italienaren bestämmer



honom och betonar att Jirô's dröm att bygga vackra flygplan hur som helst realiserades.

Hayao Miyazaki – filmskaparen med känsla för magi

Med *Det blåser upp en vind* har en av vår tids största filmskapare gjort sin sista film.

Filmens protagonist Jirô Horikoshi är baserad på en verklig person med samma namn, men är likväl en fiktiv karaktär. Det är snarare så att Miyazaki använder sig av Jirô för att reflektera över och berätta om sitt eget liv.

Miyazaki föddes 1941 i Bunkyo, en innerstadskommun i Tokyo. Hans far och farbror arbetade för familjeföretaget Miyazaki Airplane, som deltog i krigsförberedelserna bland annat genom tillverkandet av flygplansdelar till Mitsubishi A6M Zero, ett plan designat av Jirô Horikoshi.

När Miyazaki var tre år gammal tvingades hans familj att i all hast lämna Tokyo på grund av de allierades bombräder över staden. I *Det blåser upp en vind* dyker minnesbilder från detta upp bland annat i skildringen av den Stora Kanto-jordbävningen.

Studio Ghibli grundades 1985 av Miyazaki och hans två kollegor, Isao Takahata och Toshio Suzuki. Vid den tidpunkten hade Miyazaki redan arbetat flera år inom tv- och animationsbranschen. Studio Ghibli blev snabbt en erkänd och hyllad animationsstudio som till slut även skördade stora framgångar runtom i världen. Bland annat vann *Spirited Away* en Oscar för bästa animerade film 2003.

Ett par centrala teman i Miyazakis filmer återfinns i *Det blåser upp en vind*. Ett av de tydligaste är människans relation till naturen, och hur naturen påverkas av människans agerande. Detta manifesteras i Jirô's drömmar, där den sönderbrända jorden ger uttryck för krigets skoningslösa verklighet, och det grönskande landskapet symboliserar hans hoppfullhet och framtidstro.

Förhållandet mellan människa och natur spelar en särskilt stor roll i *Prinsessan Mononoke* och *Ponyo på klippan vid havet*. I ovan nämnda filmer skildras en övergång från något gammalt till något nytt, så även i *Det*

sig Jirô för att ägna sitt liv åt skapandet av de vackra luftfarkosterna.

När den tonårige Jirô sitter på tåget på väg till det nystartade "Flyglaboratoriet" vid Tokyo universitet, drabbas staden av den Stora Kanto-jordbävningen, som totalförstörde nästan halva Tokyo och skördade 140 000 människoliv. Tåget spårar ur, och Jirô hjälper den unga Nahoko Satomi och hennes barnflicka, Kinu, som brutit benet, att fly från de brinnande tågspillrorna. Deras vägar skiljs, och Jirô fortsätter sin färd till Flyglaboratoriet.

Efter universitetsåren lämnar Jirô och skolkamraten Kiro Honjo huvudstaden för att börja arbeta hos Mitsubishi i Nagoya, där han får i uppdrag att designa stridsflygplan. Testflygningarna misslyckas och det konstateras att den japanska flygplanstekniken ligger årtionden efter den västerländska motsvarigheten.

Vännerna skickas till Tyskland för att studera flygplanstillverkarna Junkers metalldesignade flygplan. I en dröm frågar Caproni om Jirô föredrar en värld med eller utan pyramider. Vägar pyramidernas skönhet upp för de problematiska förhållanden under vilka de kom till? Såväl Jirô som Caproni svarar att de föredrar en värld där de egyptiska monumenten finns till. Skapandets skönhet är det centrala. Det är den som rättfärdigar flygplanens existens, trots att de används till krig och förstörelse.

Väl hemma i Japan blir Jirô befor-

drad till chefsingenjör för de nya stridsflygplan som den japanska flottan har beställt. Projektet misslyckas och en besviken Jirô beger sig till en sommarort för att återhämta sig.

Där träffar han av en slump Nahoko, flickan han hjälpte som tonåring i Tokyo, som nu lider av tuberkulos. De blir omedelbart förälskade i varandra och bestämmer sig för att gifta sig så snart Nahoko har tillfrisknat.

Under vistelsen stiftar Jirô även bekantskap med Hans Castorp som privat kritiserar nazistregimen. Deras bekantskap kommer senare att leda till att Jirô förföljs av den japanska säkerhetspolisen.

Han gömmer sig hemma hos en av cheferna vid Mitsubishi, där han får möjlighet att fortsätta arbetet med ett nytt projekt för den japanska flottan.

Nahoko, som vårdas på ett sanatorium, bestämmer sig för att lämna bergen för att vara tillsammans med sin fästman. De arrangerar snabbt ett traditionellt bröllop för att tillbringa Nahokos sista tid i livet tillsammans. När Nahoko känner att döden är nära lämnar hon sin make och återvänder till sanatoriet.

Jirô lyckas till slut skapa planet som Mitsubishi länge arbetat för, men Nahokos bortgång hindrar honom från att glädjas fullt ut.

I en sista dröm träffar Jirô åter sin idol Caproni. Jirô ger uttryck för sin ånger och skuld över att hans plan användes i kriget. Italienaren tröstar

blåser upp en vind, där det är kriget som för med sig förändringen.

Jirô funderar över pacifism på ett sätt som påminner om de frågeställningar som förekommer i exempelvis *Nausicaä från Vindarnas dal*. I båda filmerna ifrågasätter protagonisterna de strukturer som förespråkar våld samt hur de själva bidrar till dessa krafter. Nausicaä vägrar till exempel att använda våld fastän hon står inför en säker död och tillåter sig själv att bli skjuten flera gånger för att rädda livet på andra varelser. Nausicaä skiljer sig på så sätt från Jirô som istället för tydliga pacifistiska handlingar ägnar sig åt inre monologer om sitt och krigsmaskineriets ansvar.

Tyvär saknas de starka, kvinnliga karaktärer som annars brukar vara centrala i Miyazakis filmer i *Det blåser upp en vind*. Dessa karaktärer är ett av de mest uppskattade dragen i Studio Ghibli filmerna som ofta skiljer sig kraftigt från traditionella Disneyprinsessor. Miyazakis kvinnliga karaktärer är inte arketyper (som prinsessor), utan välutvecklade, nyanserade karaktärer. De är inte heller beroende av sin skönhet för att attrahera eller intressera andra karaktärer, utan de bygger i stället egna relationer till sin omgivning.

I september 2013 förklarade den då 72-årige Miyazaki att han skulle dra sig tillbaka som filmskapare och att han denna gång (till skillnad från tidigare tillfällen när han gjort liknande uttalanden) menade allvar. Miyazaki motiverade sitt beslut bland annat med att hans syn hade försämrats, men detta till trots arbetar han redan på en ny mangaserie. Det återstår att se om han står fast vid sitt ord denna gång, då hans forna medarbetare redan har börjat tala om hans "comeback".

Animationsteknik

I likhet med Hayao Miyazakis och Studio Ghiblis återkommande fokus på mötet mellan det gamla och det nya, finns en uttalad inställning hos animations- och filmstudion att bevara den äldre animationsteknik som idag utmanas av datoranimerade bilder.

Animationstekniken som Studio Ghibli använder sig av kallas för celluloidmålning och innebär att animationen är uppdelad i olika lager, som en



Regissören Hayao Miyazaki

smörgås. Istället för att måla om varje bildruta kan till exempel bakgrunden eller andra stillastående element återanvändas. Tekniken gör också att processen att rita för hand, måla på celluloidlager och till sist fotografera på 35-millimeterfilm kan delas upp på flera personer.

Eftersom Studio Ghibli värderar det handgjorda hantverket och den mänskliga närvaron i sina filmer istället för datoranimerade bilder, återfinns en humanistisk estetik i själva bilden. De handmålade detaljerna bidrar till att skapa en levande miljö som tillåter fantasin att leva sig in i karaktärerna och filmvärlden.

- Visa eleverna en stillbild från *Det blåser upp en vind* och jämför med en stillbild från valfri Pixar-film (till exempel *Hitta Nemo*). Ser ni någon skillnad i bilderna? Upplever ni Studio Ghibli-filmerna annorlunda än till exempel Pixars datoranimerade filmer?

- Fundera och ge exempel på vilka för- och nackdelar det finns med att

skildra något med hjälp av animation. Hur skulle eleverna valt att göra?

- På vilka sätt skulle *Det blåser upp en vind* varit annorlunda om den filmats som en "live action"-film, det vill säga med levande skådespelare?

Flygplansdrömmar som symbolik

Det är inte enbart i *Det blåser upp en vind* som Miyazakis flygplansintresse lyser igenom. Även i filmer som *Nausicaä från Vindarnas dal* och *Porco Rosso* återfinns en fascination för flygplan och andra flygfarkoster. Namnet på Miyazakis animationsstudio, Studio Ghibli, kommer ifrån namnet på den italienska flygplansingenjören Giovanni Caproni (som dyker upp i *Det blåser upp en vind*) flygplansmodell med namnet Caproni Ca.309 Ghibli. Ghibli kommer från arabiskans ord för sirocco, medelhavsvinden.

Likt många andra fantiserar Jirô i ung ålder om att kunna flyga och att frigöra sig från gravitationens bojar. Drömmen om att lämna det mänskliga livet på marken går långt tillbaka. Den

förmodligen mest kända legenden i vår del av världen är den om Daidalos och hans son Ikaros som flyger med hjälp av vingar gjorda av fjädrar och vax. Ikaros flyger som bekant för nära solen, vilket får vaxet att smälta och Ikaros att störta ner i havet.

Drömmen om att lämna marken symboliserar på sätt och vis den mänskliga nyfikenheten. Människan har alltid stirrat mot himlen på dagen för att se molnen och fåglarna som svävar fritt, för att sedan på natten se alla stjärnor utom räckhåll. Det är samma nyfikenhet som drev oss att besöka månen, och härnäst Mars. Himlen har alltid varit den yttersta gränsen som vår nyfikenhet lekt med och konsten att flyga vår ultimata fantasi.

- Be eleverna rita eller skriva om deras senaste flygupplevelse. Om det är någon som inte har flugit kan man be hen hitta på en berättelse. Vart åkte de? Hur kändes det att vara uppe i luften? Var det läskigt? Hur såg molnen ut på nära håll?
- Flyget är idag en av de största miljöbovorna. Diskutera med eleverna hur hållbar dagens flygtrafik är. Be dem ta reda på fakta om varför och hur flygtrafik är skadlig för miljön.

Att ta ansvar för sina handlingar

Jirô och Giovanni Caproni förenas i en vänskap som sträcker sig över tid och rum. De båda bejakar sina drömmar om att skapa flygplan som flyger lika vackert som vinden. Drömmar har ibland ett drag av besatthet som kan förblinda en för konsekvenserna.

Jirô brottas med frågan om skuld och ansvar. Är han en medbrottsling till det katastrofala lidande som kriget för med sig, eftersom han var med och skapade den japanska militärens plan? Hur långt tillbaka i en händelsekedja finns ansvaret kvar? Inför vem eller vilka kan Jirô ställas till svar?

- Vad tycker eleverna? Är Jirô medskyldig till Japans inblandning i andra världskriget? Vilka argument finns för och emot hans skuld?
- Enligt en rapport från Svenska Freds sålde Sverige flest vapen i världen 2011, räknat per capita. Vilket ansvar har Sverige i egenskap som vapenexportör?
- Hur kan det inledande Paul Valéry-citatet tolkas ur ett asvarsperspektiv? "Le vent se lève! ... Il faut tenter de vivre!" ("Det blåser upp en vind ... Vi måste försöka leva!")

- Ett intressant exempel som kan användas för att ta sig an ansvar och problematisera det är följande paternalistiska tankeexperiment: Om du står vid en trasig bro och vet att bron kommer att rasa samman om någon passerar över den, är du då skyldig att ingripa på något sätt om någon vill passera över bron? Om du är skyldig att ingripa, i vilken utsträckning? Räcker det med att informera personen om att bron är trasig och låta personen själv fatta ett beslut, eller är du till och med skyldig att hindra hen från att använda bron?

Historieskrivning – att framhäva och sudda ut

Alla berättelser utgår ifrån en avgränsning. Allt får kanske inte plats i berättelsen eller passar inte in av andra anledningar, och lämnas därför utanför historien.

Inom film- och tv-världen är det enkelt att använda klipprummet som en metafor för detta, då det i arbetet med varje film och tv-serie klipps bort en stor mängd material. Det är intressant att fundera över vilka bilder som inte "syns", vilka sidor av historien som har valts bort.

- Bland annat använde Mitsubishi, som förekommer i filmen, koreanska





slavar vid konstruktionen av de japanska flygplanen. Vad tror eleverna är anledningen till att denna bild av Japan före kriget har valts bort? Passade den inte in i berättelsens narrativ, eller valdes den bort av andra skäl?

- När vi tittar tillbaka för att förstå och tolka historien gör vi det med hjälp av bevarade dokument. Om vi tänker oss att någon skall se tillbaka på vår tid och de informationskällor som vi lämnar efter oss, hur kan vi göra för att försäkra oss om att eftervärlden får en så rättvisande bild av oss som möjligt?

Andra världskriget

Idag tänker många på atombomberna när Japan och andra världskriget nämns tillsammans, men det är dock viktigt att komma ihåg att Japan ockuperade Manchuriet redan 1931 och att även Kina invaderades 1937.

På grund av detta införde USA en handelsblockad som slog hårt mot Japan som behövde importera olja till flottan. Under denna tid slöt Japan och en del andra länder avtal med Nazityskland, och i december 1941 attackerades Pearl Harbor i ett försök att krossa den amerikanska stillahavsflottan.

Japan utförde under krigsåren, i likhet med flera andra krigsdeltagare, en mängd brott mot de mänskliga rättigheterna, exempelvis vid Nanjing-massakern 1937. Dessa brott skedde främst

i Kina som uppskattningsvis kom att lida 20 miljoner döda vid krigsslutet.

- I svensk historieskrivning brukar det påstås att Sverige under andra världskriget var neutralt, något som i efterhand har påverkat hur Sverige har betraktats av sin omvärld. Jämför hur olika källor har skrivit om
- Kan en nation som inte direkt bidrog till kriget ändå bära ett ansvar inför det som skedde?
- Finns det konflikter och världspå problem som Sverige borde ta tydligare ställning till idag?

Tips på fördjupning

Böcker:

- *Det blåser upp en vind* bygger till stor del på två böcker, dels Jirô Horikoshis självbiografi *Eagles of Mitsubishi: The Story of the Zero Fighter* och dels Tatsuo Horis *The Wind Has Risen* som filmen också lånar sin titel från. Titta närmare på någon eller några av dessa böcker och be eleverna att fundera över hur böckerna och Miyazakis film förhåller sig till varandra.
- Malena Jansons essä "Ghibliska proportioner" i SvD om det kraftfulla i Studio Ghibli-filmerna. http://www.svd.se/kultur/ghibliska-proportioner_6569935.svd (publicerad 21 oktober, 2011)

Filmer:

- *Nausicaä från Vindarnas dal* (Hayao Miyazaki, Japan 1984) en tidig film av Miyazaki som utforskar flygtemat.
- *Det levande slottet* (Hayao Miyazaki, Japan 2004) Fantasyförfattaren Diana Wynne Jones bok ligger till grund för Miyazakis film om Sophie som drabbas av en förbannelse.
- *Eldflugornas grav* (1988) av kollegan Isao Takahata på Studio Ghibli utspelar sig i slutskedet av andra världskriget där vi följer ett syskonpar.
- *Porco Rosso* (Hayao Miyazaki, Japan, 1992) En föredetta stridsflygare förvandlar sig till en flygande gris som är baserad på en manga.

Produktionsuppgifter

Japan 2013

Originaltitel: Kaze tachinu

Regi: Hayao Miyazaki

Manus: Hayao Miyazaki

Producent: Toshio Suzuki

Animationsdesign: Yoji Takeshige

Medverkande: Steve Alpert, Hideaki Anno, Morio Kazama, Jun Kunimura, Hidetoshi Nishijima, Masahiko Nishimura, Mansai Nomura, Mirai Shida, Keiko Takeshita, Miori Takimoto och Shinobu Ôtake.

Tekniska uppgifter:

Längd: 126 minuter

Censur: Tillåten från 7 år

Svensk premiär: 27 mars 2014

Distribution:

TriArt Film AB,

Rosenlundsgatan 36, 118 53 Stockholm,
www.triart.se

Observera: Svenska Filminstitutet kan inte garantera att filmen finns i distribution sedan den har slutat visas på ordinarie biografrepertoar. Via länken www.sfi.se/filmdistribution kan ni lära er mer om hur man hittar och bokar film.

Redaktion:

Kaly Halkawt & Malena Janson

Svenska Filminstitutet, augusti 2014